

Ա. Հ. Ռ. Բ. Մ. Ի. Մ. Ի. Մ.

Հրդիսիսմէ՛, քու սուրբ դէմքին
Մարդիկ ամբողջ ըզմայլեցան.
Սիրուն էիր քան Եդեմին
Դու շրջաւոր վարդն ու շուշան:

Դէպ՛ Արեւելք քամբայ ինկար
Ինչպէս բոցուտ նոր արեգակ,
Բայց երբ երկինքը վերացար
Հիացուցիր անմահն հրեշտակ:

Այլ չե՛մ գրններ խորն երկրնքին
Լոյս կամարէն յափըշտակում,
Տեսնելու մեր հայ դիւցազին
Հետքերն յարդով շառագունած:

Ինձ համար չէ դիցանոյշ մօր
Վէպը՝ կաթոս քանապարհին.
Երբ կը փութայ՝ իր գիրկն աղուոր
Առնել մանուկն աստեղածին:

Թրդ. աշխ. Հ. Վ. Յովհաննէսեան

Ես կը բերկրիմ քու բոցավառ
Բագուկներուդ լոկ կամարով,
Որ գըլելով գամէնքն անցար
Յարդգող մը նոր յօրինելով:

Դըլխուն վերէն Հայոց մեծաց
Շուշանափայլ բացիր շաւիղ՝
Յաւերժականն ուր է Աստուած
Ծայրն ընթացքիդ չափած ուղիղ:

Որդիքդ յիշէ՛, կուսա՛ն դու մայր.
Խալիան՝ ներմակ բեհեգ,
Եւ Հայաստան՝ ֆօղ կարմրավառ,
Ո՛վ բամբիշ, զարդ ընծայեց քեզ:

Քեզ նըշանեց այնտեղ Աստուած,
Հոս՝ Յիսուսին դու հարսնացար.
Առագաստիդ մանկտին՝ փարած
Սուրբ տապանիդ՝ կը կայքէ պար:

(1851)

Հ. Ղ. Ալիշան

Ս. ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ ԱՍՍԻԶԱՑԻ

Քսան դարերէ ի վեր յատնուած միակ
սուրբն է ան, որ Քրիստոսէ ետք ապրե-
ցաւ Քրիստոսի պէս, բառին ամենէն հա-
ւատարիմ իմաստով:

Ծնած 1182ին՝ Ասսիզի, որդի մեծահա-
րուստ Պետրոս Պեռնարտոնէի, հնարաւո-
րութիւն ունէր վայելելու շատ երջանիկ
կեանք, ազատ էր ըմբռնելու ամէն տե-
սակ հաճոյք, եւ սակայն հեռացաւ բոլոր
« գրաւիչ » հնարաւորութիւններէն, հրա-
ժարեցաւ բոլոր խաբեպատիր « ազատու-

թիւններէն » եւ յանձն առաւ Քրիստոսի
քաղցր լուծը:

Երկու աւանդութիւններ կան, հակա-
սական, իր կեանքի նախաշրջանի վերա-
բերմամբ:

Առաջինը կ'առարկէ թէ « պարկեշտ էր,
կիներէ խոյս կու տար միշտ, եւ հակա-
ռակ հեշտասէր երիտասարդներու հետ
ապրելուն՝ երբեք չինկաւ պաղճոտական
մեղքի մէջ »:

Երկրորդը կը հաստատէ թէ « օրուան

մէջ չահած դրամը՝ գիշերը կը մսխէր:
Սանճակոտոր զուարճութիւններու մէջ
կ'ուզէր գերազանցել իր ընկերները »:

Ինչ որ ալ ըլլայ՝ յա՛նկարծ ալլափոխ-
ուեցաւ, լքեց ամէն ինչ, նոյն իսկ յետին
չապիկը յանձնեց Պեռնարտոնէի եւ քաշ-
ուեցաւ աշխարհիկ կեանքէն:

Այն ատեն քսանհինգ տարեկան էր,
այլեւս որդեգիրն էր Քրիստոսի եւ եղ-
բայրը՝ բոլոր տառապողներուն:

« Երբ ասող մը կը սկսի փայլիլ երկ-
նակամարին տակ՝ անոր կը հետեւին ան-
թիւ ուրիշներ ալ »:

Արդարեւ Ս. Փրանկիսկոսի հետեւեցան
այլ մեծափարթամ ազնուականներ, դառ-
նալով ընչազուրկ, որդեգիր Քրիստոսի եւ
եղբայր՝ տառապողներուն:

Անոնք կ'ապրէին « թռչուններուն պէս
զոհունակ եւ ծաղիկներուն պէս անարատ »:
Անոնք բարի ասպետներն էին « Ազնիւ
Տիկին Աղքատութեան »:

Անոնք « ոչինչ ունէին եւ ամէն ինչ ու-
նէին »:

Ս. Դամիանոսի տաճարին մէջ՝ բիւզան-
դական խաչէն Աստուած խօսած էր. — « Իմ
դական խաչէն Աստուած խօսած էր. — « Իմ
դական կը քանդուի, վերականգնէ զայն »:

Եւ Քրիստոսի տունն իսկապէս պէտք
ունէր վերականգնումի:

Այդ շրջանին Քրիստոնեայ ընկերու-
թեան բարձրը՝ գրեթէ բոլոր դասակար-
գելուն մէջ անխտիր՝ ապականած էին ի-
րենց խելայեղ վաղբին մէջ:

Իննովկենտիոս Գ. Քահանայապետը չը-
ւարած էր ի լուր Փրանկիսկոսի առա-
ջադրութեանց, թէպէտ արտօնած էր
Միաբանութեան հիմնարկութիւնը, սա-
կայն շատ խիստ եւ « մարդկային ուժե-
րէն վեր » դատած էր անոր բռնելիք ուղ-
ղութիւնը:

Ի՞նչ կ'ըսէր Փրանկիսկոս. —
Ապրիլ Սուրբ Աւետարանի պատուէրին
համաձայն, զործնականապէս եւ ո՛չ թէ
տեսականօրէն:

Մեծափարթամ « կոչեցեալ » ներքէն հաշտ
աչքով չէին նայեր այս աղքատիկ ընտ-
րեալին՝ որ ահաւոր ամբաստանութեան

մը պէս կը կանգնէր ահա, լուսացայտ
մասն ուղղելով իրենց դէմ:

Դէպի ուժ եւ հարստութիւն կը վազէր
միջնադարեան ընկերութիւնը, մինչդեռ
Փրանկիսկոս անոնցմէ խոյս կու տար կայ-
ծականաւ, իրեւ սոսկալի ժանտախտէ:

Ահա թէ ինչո՛ւ այդ ընկերութիւնն եւ
Ս. Փրանկիսկոս չէին կրնար իրարու ժըպ-
տիլ:

Նա կը յարգէր Եկեղեցւոյ Գլուխը, եւ
պատրաստ էր զործադրելու ո՛ր է հրա-
ման « յանուն սուրբ հնազանդութեան »,
ներգործապէս սակայն զիտակից իր առա-
քելութեան:

Այդ շրջանին իր խօսակցութիւնն Աս-
տուծոյ հետ առած էր նոր թափ եւ նոր
տենդ:

Երբ Միաբանութեան մէջ կիրարկուած
խտութիւնը մեղմացնելու փորձեր ընել
ուղեցին ոմանք, նոյն իսկ եկեղեցական
բարձրագոյն իշխանութեանց միջամտու-
թեամբ եւ օրինակ բերելով Ս. Բեռնար-
դոսը կամ Ս. Օգոստինոսը, որոնք իրենց
Հաստատութեանց համար բարեխառն կը-
լիմայ մը ստեղծած էին, Ս. Փրանկիսկոս
անոնց մատնանչեց Քրիստոսի օրինակը
միայն եւ ուրիշ ոչինչ:

« Գնացէ՛ք եւ քարոզեցէ՛ք... ո՛չ ոսկի
պահեցէ՛ք, ո՛չ արծաթ... ո՛չ ճամբու պա-
յուսակ, ոչ երկու զգեստ, ոչ կօշիկ, ոչ
զաւաղան » պատուիրած էր Յիսուս:

Հետեւիլ Աստուծոյ ձայնին բառ առ
բառ, տառ առ տառ, եթէ կարելի է այս-
պէս ըսել:

Ինչ որ խաչակիրները չկրցան ընել զէն-
քով, Փրանկիսկոս ուղեց ընել խօսքով:
Իսլամական արեւելքը քրիստոնէացնել, եւ
ի հարկին կեանքը զոհել ի վկայութիւն
հաւատոյ:

Ներկայացաւ Սուլթան Մալիք-ալ-Քա-
միլի եւ առանց հալածանքի ենթարկուե-
լու շրջեցաւ Պաղեստինի մէջ, մինչդեռ
իր միաբանակիցներէն ոմանք կը նահա-
տակուէին ի Մարոք:

Ս. Փրանկիսկոս, մարմնացում բարու-
թեան, անձնուիրութեան եւ խոնարհու-

թեան, իր հիմնած Ուխտին պետ կարգեց իր հետեւորդներէն՝ Եղբայր Եղիան, եւ ինք զարձաւ եղաւ պարզ միաբանակից։ Սակայն Եղբայր Եղիա ի վերջոյ յայտնեց թէ ունի մութ հոգի, թէ դրամապաշտ է ու սնափառ, թէ կը փնտռէ բարեկարգութիւն։ այսու հանդերձ Ս. Փրանկիսկոս հանդուրժեց զայն յանուն « սուրբ Հնազանդութեան »։

Բայց երբ Եղբայր Եղիա՝ դուցէ Կարտինալ Ուկոլինոյի համախոհ՝ ջնջեց Ուխտին Օրինագրէն կատարեալ աղքատ մնալու առաջադրութիւնը, Ս. Փրանկիսկոս չհամաձայնեցաւ։ չընդդիմացաւ, բայց յայտարարեց բոլորին։ —

« Այսուհետեւ ես մեռած եմ ձեզի համար, իմ Եղբայրներ »։

Սուրբ փրկուած էր։

Բոլոր հոգիով կրած էր Յիսուսի տառապանքը, պէտք էր կրել զայն նաեւ մարմնով։ Եւ հրեղէն տեսիլի մը մէջ, ըստացաւ Յիսուսի վէրքերը, ամբողջ մէջ, ոտքերուն եւ կողին վրայ։

Քրիստոսի Յարութենէն ետք տեղի ունեցած էր մին ամենէն վսեմ եւ խորհրդաւոր հրաշքներէն։

Կը մօտենար կեանքի վախճանին։ Դողդոջուն, հիւանդ, ցաւակոծ բան մը զարձած էր իր մարմինը։ Կողին վէրքէն արիւն կու գար շարունակ։ Կ'ամչնար ձեռքերն ու ոտքերը ցոյց տալու, կը ծածկէր դանոնը, արժանի համարելով ինքզինք ատուածային այս մեծ շնորհատուութեան։ Յաճախ կը կարծէր թէ հրեշտակներ կը քնարերգեն լիալուսնին մէջ։

Տենդագին ջերմեռանդութեան, յափըշտակութեան եւ վսեմ ներշնչման մէկ պահուն դրեց « ՏԱՂ ԱՐԱՐԱԾՈՅ »ը (1225, ամառ)։ Իտալիա այդ վայրկենէն ունեցաւ ոչ միայն իր հոյակապ Սուրբը, այլ կրօնաշունչ անդերազանցելի առաջին բանաստեղծը։

Ս. Փրանկիսկոս հաղիւ կարգաւ — գրել

զիտէր, եւ ստորագրութեան տեղ խաչ մը կը դնէր ամէնուրեք։

« ՏԱՂ ԱՐԱՐԱԾՈՅ »ը գրեց իր ծննդավայրի բարբառով (որ բարբառն էր նաեւ Տանդէի, եւ որ հուսկ զարձաւ իտալական լեզու) լատինախոսն։ Սիրտը՝ աղբիւր է այնտեղ, որ կը պարպուի անապական, վճիտ, անոյշ յորդահոսմամբ։

Մանկական զուարթութեամբ մը կը գովէ զԱստուած, իր արարածներուն ընդմէջէն, զորս կը կոչէ Եղբայր-քոյր։ Կէ՞ որ բոլորս ալ — շնչող եւ անշունչ տարբեր — զաւակներն ենք Մայր հոգին։

Ս. Փրանկիսկոսի համար արարածներն էին խորհրդանշաններ, ինչպէս ճշգրտէն զիտել կու տայ Merejkowski, աստիճաններն էին ոսկեղէն սանդուխի մը՝ որով կը մօտենար Աստուծոյ։ Երկու մեծ խորհրդապաշտներ, Տանդէ եւ Կեօթէ, ըմբռնած են զինք։ Առաջինին համար « Կատակերգութիւնը » խորհրդանշէ է. իսկ երկրորդն ըսած է. « Այն որ կ'անցնի եւ կը մեռնի՝ այլ ինչ չէ՝ եթէ ոչ խորհրդանշէ »։

« ՏԱՂ ԱՐԱՐԱԾՈՅ »ը վերածած ենք հայերէնի՝ կարելի եղածին չափ հաւատարիմ մնալով լեզուին եւ ոգիին։ Չափն անորոշ է եւ յանդ չունի, մենք ալ վերաբառադրած ենք զայն անյանդ, բայց չափաբերեալ։

Դէպի 1318 լոյս տեսան « ԾԱՂԻԿՆԵՐԸ » (Fioretti), շարադրուած՝ Ս. Փրանկիսկոսի հետեւորդներէն։ Յայտնի չէ թէ նախ լատիներէն գրուած են եւ ապա իտալերէնի վերածուած, թէ ուղղակի գրուած են իտալերէն։ Բայց սքանչելի հատոր մ'է։ Հոն կը պատմուի Սուրբին եւ քանի մը այլ միաբանակիցներու կեանքը, ապշեցուցիչ պարզութեամբ, անգիմադրելի հրապոյրով, պարզ, սուրբ, ճշմարիտ, հրաշալի պարտէզ, զոր կ'արժէր որ ճանչնային նաեւ Սուրբ Փրանկիսկոսի « Հայ-Եղբայրները »։

ՏԱՂ ԱՐԱՐԱԾՈՅ

Ամենաբարձր, ամենագոր եւ բարի Տէր,
Քո'ւկդ եմ բոլոր գովասանք, փառք եւ օրհնութիւն,
Քո'ւկդ եմ միայն եւ քեզ ո'չ մէկ մահկանացու
Անուանելու է արժանի։

Գովեա'լ եղիր Տէր Աստուած իմ, արարածոց համար բոլոր
Բայց մանաւանդ մեր արեգակ-եղբոր համար,
Որ օր ու լոյս կու տայ, ունի՝ գեղեցկութիւն,
Որ կը փայլի վեհ պերճութեամբ, կ'ըլլայ վրկայ քու մեծութեան։

Գովեա'լ եղիր Տէ'ր իմ, մեր քոյր-լուսնին համար,
Եւ աստղերուն, գոյս երկնից մէջ ըստեղծեցիր
Պայծառ, սիրուն եւ քանկագին։

Գովեա'լ եղիր Տէր, մեր եղբայր-հովին համար,
Օգին համար պայծառագեղ ու ամպամած,
Ամէ'ն տեսակ ժամանակի, զի անոնցմով
Արարածներդ ամէն կ'ապրին։

Գովեա'լ եղիր Տէր իմ, մեր քոյր-ջուրին համար,
Որ օգտակար է շատ, խոնարհ, համեստ եւ քանկագին։

Գովեա'լ եղիր Տէր, մեր եղբայր-հորին համար,
Որով կու տաս լոյս գիշերուն։ Եւ որ չքնաղ
Եւ հեշտալի է, աննըւան եւ գորաւոր։

Գովեա'լ եղիր Տէ'ր իմ, մեր մայր-հողին համար,
Որ կ'արտադրէ ամէն տեսակ պըտուղ, ծաղիկ եւ դալարիք,
Կը պահէ մեզ, կու տայ սընունդ։

Գովեա'լ եղիր Տէ'ր իմ, ամէն անոնց համար,
Որ կը ներեն ի սէր քեզի, եւ կը կըրեն հիւանդութիւն ու տառապանք,
Խաղաղութե'ան մէջ կը կըրեն, երնէ'կ անոնց,
Զի, ո'վ Բարձրեալ, անոնք քեզմէ պիտ' պըսակուին։

Գովեա'լ եղիր, Տէր իմ գովեա'լ,
Մեր մարմնական մահուան համար,
Որմէ ոչ մէկ մարդ կենդանի կրնայ խուսել։

Վա'յ է անոնց որ մահացու մեղքերու մէջ կը վախճանին.
Երնէ'կ անոնց որ համաձայն քու սուրբ կամքիդ,
Կ'ըլլան պատրաստ վերջին պահուն
Զի մահն երկրորդ չըվընասէ պիտի անոնց։

Գովեցէ՛ք Տէ'րն ու օրհնեցէ՛ք, ընծայեցէ՛ք բազում շքնորհ,
Ծառայեցէ՛ք անոր անհո'ւն խոնարհութեամբ։

Վենետիկ, 1936

ՀՐԱԶ ՔԱԶԱՐԵՆՑ

(Յետ ընթերցման « ԵՐԻՑ ՍՐԲՈՅ » Merejkowski-ի)